

Marko
Špikić

Split kao kuća

ANA ŠVERKO, *Grad (ni)je kuća.*

O dijalogu između novog i starog Splita, urbanistička predigra,
Zagreb: UPI2M PLUS, 2016., 320 str.

ISBN 9789537703202

Kako pokazuje naslov knjige Ane Šverko, grad njezina zanimanja i jest i nije lako pojmljiva cjelina. Takva dvojba izvodi se iz tradicionalne podjele Splita na majčinsku Dioklecijanovu palaču i naknadno stasala gradskog potomka. Ipak, autorica nije na umu imala mit, čije se porijeklo prati od Porfirogeneta i Arhiđakona (o prijenosu vlasti i učenosti sa starog, salonitanskog, na srednji, splitski, vijek), već novovjekovnu analogiju člana (kuće) i cjeline (grada) koja je privukla pozornost Albertiju, Loosu i Aldu van Eycku. Uzimajući tu analogiju kao jednu od istraživačkih hipoteza, splitska je arhitektica, konzervatorica i povjesničarka arhitekture otvorila raspravu o granicama grada, njegovoj auri i ambijentu, unutarnjoj anatomiji i cirkulacijskim problemima, čimbenicima stagnacije i ostvarenju javno prihvatljive mijene. Isprva se čini da smo ta pitanja već susreli u studijama Sittea, Stübbena, Henricija, Le Corbusiera, Mumforda, Benevola i Rossija, no u ovoj su knjizi dobila na svježini, i to iz niza razloga.

Iako se u dvoznačnom naslovu nalazi riječ *predigra* – koja najavljuje zavodljivu, propedeutičku naraciju namijenjenu realizatorima urbanističkog projektiranja u nekim boljim vremenima – čini se kako je ovdje riječ i o korjenitoj reviziji urbanističkih i konzervatorskih shvaćanja koja su u Splitu i našoj zemlji prevladavala praktički do objave ovog djela. Autorica se, doduše, nije htjela baviti smislom i

značenjem lokalne metodološke predaje u očuvanju i planiranju, a njezino prenošenje angloameričkog sustava mišljenja u ove krajeve na prvi je pogled iznenađujuće. Čitatelju će isprva biti neobično da u postavkama Spira Kostofa, Alda Rossija, Kevina Lyncha i korifeja UNESCO-ova novogovora o “historijskom urbanom krajoliku” Francesca Bandarina i Rona van Oersa prepoznaje Sitteeve, Rieglove, Curlittove, Giovannonijeve ili Paneove koncepte, a da se njihova imena ne spominju na ishodištu rasprava.

Slično je i s idejama Karamana, Bulića, Preloga, Cvita Fiskovića te Jerka i Tomislava Marasovića, koji pred svojim očima nisu imali samo dvojstvo, već i heterogenost, ruševnost, starost, "nejasnost", "pretrpanost" i "nezdravost" Palače i grada. No, kako se napreduje s čitanjem, postaje jasnije da izostanak preispitivanja stajališta domaćih stručnjaka uopće ne treba osjećati kao nedostatak knjige. Slojevita i bogata erudicija kojom autorica premošćuje geografske i epistemološke svjetove, translaticirajući u naše krajeve uzbudljiv i radoznao sustav pitanja i postavki svjetski glasovitih arhitekata, urbanista, filozofa i književnika, uistinu je impresivna i podsjeća na Loosovu krilaticu na naslovnici časopisa *Das Andere* o uvozu zapadnjačke kulture kao prešutno prevladavajuće, jedino poučne i inovativne. Autorica je stoga, ne osjećajući potrebu za traženjem alibija, konstatala probleme svoje rodne sredine, odredila istraživačke zadaće i potražila nadahnuće u egzogenim sustavima promišljanja grada. Po tome je ovo djelo osvježavajuće – jer starim problemima nudi nova rješenja iz

sasvim novih ishodišta. Pored spomenuta podsjećanja na Loosov inovacijski postupak, autoričin izbor prikriva i odluku da se promišljanja gradova, nastala unutar propalih političkih projekata stare Europe (od monarhijskih do totalitarnih, odnosno post-traumatskih iz europskih poraća), nadomjestite recentnijim postavkama angloameričkog demokratskog, optimističnog i pragmatično-poduzetnog sustava vrijednosti.

Usto što je u pozitivnom smislu šokantna po odabiru metodoloških ishodišta, knjiga Ane Šverko endemična je u našoj društvenoj i profesionalnoj zbilji. Ta je zbilja obilježena nekritičkim odnosom prema prošlosti i problematičnim tretiranjem izgrađenog naslijeđa. Stoga su u posljednjim desetljećima – paradoksalno, pod izgovorom da nam je potrebna korjenita socijalna preobrazba – konzervatorsko i urbanističko djelovanje u našoj zemlji izgubili društvenu važnost. Zato bi već i studija o povijesti promišljanja gradova ili samoga Splita bila iznimno osvježavajuće. No, autorica knjige otišla je korak dalje, započinjući

→
Južno pročelje
Dioklecijanove
palače.
Stanovanje
između
antičkih
polustupova,
foto Z. Alajbeg

praktičnu urbanističku raspravu o realnom i mogućem, prošlom i sadašnjem, otežavajućem i potrebnom u njezinu gradu.

Knjiga se može vidjeti kao odjek postmodernističke misli: od izbora autoriteta (uključujući prvake dekonstrukcijske filozofije sedamdesetih godina) i ideje dijaloga (umjesto

supstitucijske objave moderne) do ambivalentna naslova i uklapanja strane misli u vlastitu estetiku grada te oblikovanja knjige. U knjizi je riječ o mogućnosti primjene postupaka urbanističkog projektiranja na nimalo jednostavni problem održavanja i razvoja Splita. Šverko postavlja kategoriju *urban design* između urbanističkog planiranja i

↑
Pogled s istoka
na Split podno
brda Marjana,
Foto Z. Alajbeg

←
Jupiterov
hram i sfinga,
Foto Z. Alajbeg

arhitektonskog projektiranja, pridajući joj složeni niz zadaća koje bi se mogle svesti pod kategorički imperativ nemogućnosti interveniranja bez prethodnog razumijevanja. Analizirajući tu premisu, čitatelju i prije zaključnih riječi u knjizi postaje jasna autoričina (na prvi pogled protu-modernistička) postavka o nepostojanju nužnosti izgradnje novih gradskih jedinica (ili samoživih novih gradova) dok u starom gradu postoje potencijali za revitaliziranje i kritičko-kreativnu reinterpretaciju. Još ću se jednom vratiti na Giovannonija, koji je početkom 20. stoljeća pisao o postupcima “prorjeđivanja”, “turpijanja” kuća odnosno rubova uskih ulica, mjestimičnog eliminiranja viškova i umetanja zelenila. No, Šverko je stoga i pisala o “rezolucijama razmišljanja”, odnosno o mjerilu urbanističkoga projektiranja. Giovannoni je pisao o mjerilu kuće u bloku, ulici i četvrti u svrhu postizanja estetike i higijene (ponekad i političke). Iako se, za razliku od Giancarla de Carla, ne spominje u knjizi, Pier Luigi Cervellati u “komunističkoj” je Bologni konca šezdesetih sa suradnicima počeo provoditi u djelo revitalizacijske postupke, vraćajući stanovništvo u zapušteno gradsko središte. Uzimajući u obzir dotadašnja iskustva: urbanističko prorjeđivanje, rekonstruiranje vanjske forme izgubljenih spomenika s novim unutarnjim sadržajima (poratna Varšava), valoriziranje povijesnih gradova unutar urbanih teritorija (Italija gospodarskog čuda), postupnu propast modernističkog projekta (šezdesetih), ponuđeni postupci nisu podrazumijevali iseljenje i rušenje nego upravo suprotno, umetanje novih sadržaja i povratak iseljenika u stara staništa. Autorica je do sličnih postavki došla prateći put Christophera Alexandera, Rogera Trancika, Stephena K. Petersona, Paula Virilia, Petera Bishopa, Lesley Williams, Andree Ponsija, Juhanija Pallasmaa, Richarda Sennetta i brojnih drugih

↑ Pogled iz Vestibula prema Peristilu
Dioklecijanove palače, FOTO Z. Alajbeg

autora, zaključujući da se treba kretati prema uputama forme i iz nje utvrđivati funkciju nove arhitekture u naslijeđenim sklopovima.

Zanimljivo je da je, kao plod razočaranja internacionalnim modernizmom, odbačen kreativni ponos na granici oholosti koji, na tragu Le Corbusierovih (ali i Giovannonijevih) uvjerenja, sa starim gradom nije trebao imati nikakve veze, to jest moguće poveznice s gradom bile su destrukcija (odnosno supstitucija) ili alijenacija (odnosno distanca). Šverko drži da je za kompleksnost Splita (grada koji prelazi granice Palače, Bačvica, Marjana i Sjeverne luke) forma podjednako mjerodavna i inspirativna, pa ističe važnost uvođenja prefiksa re- (-konstruirati, -utilizirati, -integrirati). Tomu se pridodaje paradigma istraživačkog rada koji se čvrsto vezuje uz

↑ Stanovanje oko malog vrta u Dioklecijanovoj palači kojeg održavaju stanari okolnih kuća, FOTO Z. Alajbeg

projektantsko promišljanje urbanističke cjeline. Autoričin “pogled unazad” koji naziva i morfogeneom (što podsjeća na Rossijevu historijsko-kreativnu analitičnost) niz je manjih poglavlja u kojima se egzemplificira mogućnost razumijevanja kompleksnosti zadatka. Od ishodišta do 20. stoljeća, koje je viđeno kao vrijeme diskontinuiteta (“purifikacija i fragmentacija”), grad je razmotren kao dinamična struktura koja zrcali društvene promjene ili, bolje rečeno, antropološke dispozicije. Grad, drugim riječima, usprkos pokušajima, nije proizvod samo onih koji njime načelno ili stvarno upravljaju. Urbanističko projektiranje je holističko i kapilarno, pokazujući ambicioznost s naizgled utopijskom čudi. Ipak, na temelju dosadašnjih iskustava i novije tehnologije te, ne zaboravimo, velikog entuzijazma novijih naraštaja projekatana, sagledavanje postojećeg grada (a ne više samo bloka, ulice ili

čtvrta) kao projektantske zadaće ne čini se nemogućim.

U drugoj polovici knjige Ana Šverko prikazuje probleme dijaloziranja između staroga i novoga u gradu, odnosno probleme razvijanja i konzerviranja, odnose življenja i pamćenja u staroj jezgri, prepoznavanja odnosa prostora, mjesta i ne-mjesta te sagledavanja pojma identiteta vezanog uz mjesto. I tu se otvaraju albertijevska pitanja o odnosu *urbs* i *civitas*, fizičkog i socijalnog prostora, koja pomažu tumačenju novih zadaća urbanističkog projektiranja, a ono se ne bavi samo prostorom, nego i njegovim doživljavanjem. Takva projektantska paradigma želi, dakle, postaviti čovjeka (odnosno društvo ili protekla društva koja su egzistirala na istom prostoru) u središte promišljanja, istražujući *proces* dolaženja do vidljivih oblika gradova. Kao kada bismo, gledajući ulančane kamene stubu na ulicama naših obalnih

gradova, pokušali zamisliti vrijeme od izvorne tvorbe do našega doba, s tisuću nogu ili ruku koje su dodirima mijenjale oblikovanu materiju umetnutu u gradsku scenografiju.

Jedno od zanimljivih pitanja u optimističnom aktivizmu urbanističkog projektiranja jest tvrdnja o promjeni kao bitnoj premisi urbanizma. Jest, kada dođe do urbanističkog promišljanja, projektiranja ili planiranja, svakako je riječ o promjeni. No, da li u urbanizmu po sebi "sve teče", da li stalna mijena prati diktat društvene promjenjivosti ili urbanističko projektiranje teži preuzimanju prvenstva? Što je, k tome, s tvrdnjom da su spomenici gotovo stagnacijski faktori u toj urbanoj dinamici? Ti prostorni sustavi sklada, dakako, također doživljavaju promjenu, no, ukoliko je riječ o svjetskoj baštini, imaju bitan "nerazvojni" element u civilizacijskoj obvezi očuvanja autentičnosti, koja se ne tiče samo njihove tvarne pojavnosti nego i njihove aure i bližeg ili daljeg ambijenta. Tschumijeva zavodljiva formula o odnosu arhitekture i događaja, u kojem jedno utječe na drugo ili se jedno rađa iz drugoga, nije lako postići kod novih djela, a kamoli kada je riječ o sintezi novog i starog.

Ana Šverko prikupila je iznimno zanimljive postavke i rasprave o gradu i interpolirala ih u svoje razlaganje koje prelazi granicu obične kompilacije. Knjiga je strukturirana "dramaturški" precizno u svom apostolatu urbanističkog

projektiranja i esejistički opušteno, spajanjem znanstveničke suverenosti i šetalačke *ich*-forme građanke koja svojim sugrađanima želi nešto važno ponuditi, ali ih pritom i saslušati, motreći njihovo ponašanje, poimanje i tretiranje grada, smjer hoda, svakodnevnice na gradskoj tržnici, prilagodljivost novim ekonomskim prilikama. Knjiga se shvaća kao predigra jer je i sama vrsta pred-projekta koji iznimno mnogo daje. Na znanstveni (a ne više implicitno ili eksplicitno politički) način progovara o pronalasku identiteta u vrlo slojevitom gradu, o odnosu virtualnog i javnog te o turističkoj gentrifikaciji kao opasnosti.

U Splitu se već više godina raspravlja o Planu upravljanja UNESCO-ovom gradskom jezgrom, a o političkoj fortuni ovisi hoće li se na čelnoj poziciji naći netko barem malo zainteresiran za probleme profesionalnog promišljanja grada koje se može osmisliti u savezništvu s građanima. Ova knjiga nudi mnoga rješenja: od policentričnog sagledavanja turističkih atraktora do mudrog prožimanja još uvijek nepovezanih četvrti Splita, kao i unošenja trajnijih životnih vrijednosti unutar staroga grada poput obrazovnih ustanova. Čudesne fotografije Zorana Alajbega odozgo i iznutra pokazuju grad koji posjeduje velike potencijale, no ne samo za razvoj, već i trezvenu introspekciju i kreativnu ekspresiju. Knjiga Ane Šverko najbolji je uvod u te ostvarive i očekivane procese. ×